

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про забезпечення функціонування української мови як державної“

м. К и ї в
14 липня 2021 року
№ 1-р/2021

Справа № 1-179/2019(4094/19)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Головатого Сергія Петровича – головуючого, доповідача,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Кичуна Віктора Івановича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про забезпечення функціонування української мови як державної“ від 25 квітня 2019 року № 2704–VIII (Відомості Верховної Ради України, 2019 р., № 21, ст. 81) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Головатого С.П., представників суб'єкта права на конституційне подання Долженкова О.В., Новинського В.В., постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Совгирю О.В., Представника Президента України у Конституційному Суді України Веніславського Ф.В., представника Міністерства освіти і науки України Сича О.В., представника Міністерства закордонних справ України Кононенка М.О., голову Національної комісії зі стандартів державної мови, докторку філологічних наук, професорку Демську О.М., народного депутата України, члена Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики Княжицького М.Л., народного депутата України Парубія А.В., голову Меджлісу кримськотатарського народу Чубарова Р.А., директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, доктора філологічних наук, професора Ажнюка Б.М., Надзвичайного і Повноважного Посла України, професора кафедри міжнародного та європейського права факультету правничих наук Національного університету „Кієво-Могилянська академія“, доктора юридичних наук, професора Василенка В.А., директора Інституту української мови Національної академії наук України, доктора філологічних наук, професора Гриценка П.Ю., професора кафедри теорії і практики перекладу з романських мов імені Миколи Зерова Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора філологічних наук Чередниченка О.І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 51 народний депутат України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати Закон України „Про забезпечення функціонування української мови як державної“ від 25 квітня 2019 року № 2704–VIII зі змінами (далі – Закон) таким, що не відповідає приписам частини другої статті 6, частин першої, другої

статті 8, статей 10, 11, частини другої статті 19, частини третьої статті 22, частин першої, другої статті 24, частин другої, третьої статті 84, пункту 3 частини першої статті 85, частини третьої статті 88, частини першої статті 93 Конституції України.

2. Автори клопотання обстоюють позицію, що:

– приписи частини четвертої статті 13, частини п'ятої статті 21, частини третьої статті 22, частини п'ятої статті 25, частини першої статті 26, абзацу першого частини четвертої статті 39 Закону „фактично означають дискримінацію російськомовних громадян“, через що „входять у суперечність“ з приписами статей 10 та 11 Конституції України;

– Закон обмежує перелік мов корінних народів і національних меншин України, „до яких в Україні забезпечуються заходи, спрямовані на їх використання“, лише кримськотатарською, англійською мовами та іншими офіційними мовами Європейського Союзу, тоді як „в Україні живуть представники понад ста націй“, тому „встановлення <...> такого переліку мов є дискримінаційним стосовно інших мов, які не потрапили до списку офіційних мов Європейського Союзу“, а „російська мова на законодавчому рівні повністю виключається“ із низки сфер (як-от: трудові відносини, освіта, наука, культура, телебачення і радіомовлення, друковані засоби масової інформації, книговидання та книгорозповсюдження, користувацькі інтерфейси, комп'ютерні програми та вебсайти, публічні заходи, обслуговування споживачів, спорт, телекомунікації та поштовий зв'язок, діловодство, документообіг, листування тощо), наслідком чого є „порушення вільного розвитку та використання російської мови в Україні“, понад те – російська мова, яка є „рідною мовою для найчисельнішої етнічної меншини в Україні, <...> проігнорована і використання <...> якої не передбачається в оспорюваному Законі“, що суперечить положенням частини третьої статті 10, статті 11 Конституції України;

– „визначення в Законі <...> розвитку, використання і захисту тільки для кримськотатарської мови як мови єдиного корінного народу та використання у різних сферах суспільного життя поряд з українською мовою англійської мови та інших офіційних мов Європейського Союзу порушує права і свободи всіх інших корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, зокрема, найбільшої етнічної меншини в Україні – росіян“, що суперечить приписам частин другої, третьої статті 10, статті 11 Конституції України;

– покладений приписами частин першої, другої статті 7 Закону обов’язок на особу, яка має намір набути громадянство України, „засвідчити відповідний рівень володіння державною мовою“, що його визначає Національна комісія зі стандартів державної мови, як одна з умов набуття громадянства України, не поширювався на „осіб, які мали певні фізичні вади (сліпі, глухі, німі)“ в період, що передував ухваленню Закону, а тому це суперечить приписові частини третьої статті 22 Конституції України;

– визначене Законом „вибіркове використання та вибірковий захист мови одного корінного народу та деяких інших мов національних меншин, надає привілеї для одних мовних груп (національних меншин) та обмежує права інших, що має прями ознаки дискримінації, та порушує принцип рівності громадян перед законом“, установлений приписом частини першої статті 24 Конституції України;

– „норми Закону <...> фактично встановлюють пріоритет для використання англійської мови та інших офіційних мов Європейського Союзу“, тоді як „частина друга статті 24 Конституції України встановлює заборону привілеїв за мовними ознаками“;

– запровадження приписами статті 9 Закону „різних механізмів (без об’єктивних критеріїв розмежування) підтвердження рівня володіння державною мовою стосовно осіб, які претендують на обрання чи призначення на посади у сфері державного управління, є дискримінаційним“, а тому „не узгоджується з вимогами статті 24 Конституції України“;

– під час розгляду та ухвалення Закону на пленарному засіданні Верховної Ради України 25 квітня 2019 року порушено приписи частини другої статті 6, частин першої, другої статті 8, частини другої статті 19, частин другої, третьої статті 84, пункту 3 частини першої статті 85, частини третьої статті 88, частини першої статті 93 Конституції України, зокрема: „Закон ухвалено з порушенням положень частини другої статті 6, частини другої статті 19, частин другої та третьої статті 84 Конституції України, а саме остаточне голосування на засіданні Верховної Ради України за проект Закону № 5670-д відбулося народними депутатами не особисто, а з використанням карток для голосування відсутніх на ранковому пленарному засіданні народних депутатів присутніми народними депутатами“; усупереч приписам статей 84, 88 Конституції України „Голова Верховної Ради України не встановив реальне волевиявлення народних депутатів України за проект Закону шляхом проведення повторного голосування, внаслідок чого була порушена конституційна процедура розгляду та ухвалення Закону“, що суперечить частині першій статті 152 Конституції України; мало місце „перешкоджання реалізації права законодавчої ініціативи народних депутатів України“, установленого частиною першою статті 93 Конституції України; „порушення статей 84, 88, 93 Конституції України“ при ухваленні Закону спричинило перешкоджання „Верховній Раді України – єдиному органу законодавчої влади, здійснювати свої обов’язки у встановленому законом порядку та діяти в межах її компетенції“ відповідно до пункту 3 частини першої статті 85 Конституції України;

– Закон „суперечить статті 8 Конституції України, яка передбачає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права“, а ухвалення Закону „не узгоджується“ з приписами статті 91 Конституції України, „за якими саме до повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів“.

3. Обґрунтовуючи свою позицію, суб’єкт права на конституційне подання посилається на Конституцію України, рішення Конституційного Суду України

(зокрема, від 30 жовтня 1997 року № 5-зп, від 23 грудня 1997 року № 7-зп, від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99, від 20 грудня 2007 року № 13-рп/2007, від 29 вересня 2009 року № 22-рп/2009, від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, від 30 травня 2012 року № 12-рп/2012, від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018), Регламент Верховної Ради України, затверджений Законом України „Про Регламент Верховної Ради України“ від 10 лютого 2010 року № 1861–VI зі змінами, та Закон України „Про комітети Верховної Ради України“ від 4 квітня 1995 року № 116/95–ВР зі змінами, на міжнародні договори України та інші акти міжнародного права (зокрема, Європейську Хартію регіональних мов та мов меншин 1992 року (далі – Європейська мовна хартія або Хартія), Рамкову конвенцію про захист національних меншин 1995 року (далі – Рамкова конвенція), Конвенцію про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, 1994 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Резолюцію 47/135 Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй від 18 грудня 1992 року, якою проголошено Декларацію про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин).

4. Вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить із цілості й неподільності Конституції України, обумовлених системним зв’язком між приписами її преамбули, принципами й нормами інших приписів Конституції України, що містяться, зокрема, у статтях 1, 8, 10, 11, 19, 24, 53, 54, 85, 92, 93, 102, 116, 133, та, відповідно, ґрунтує свою позицію на такому.

4.1. За юридичним статусом, у рамках українського конституційного правопорядку державною мовою в Україні є українська (частина перша статті 10 Конституції України). На державу покладено конституційний обов’язок

забезпечувати „всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України“ (частина друга статті 10 Конституції України).

Джерелом юридичного статусу української мови як державної є державотвірна роль української нації та незалежна державність України, відновлена внаслідок „здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення“ (абзац третій преамбули Конституції України). Право саме української нації на самовизначення є основою Акта проголошення незалежності України, що його ухвалила 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР (далі – Акт), яка діяла „виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН“ (абзац третій преамбули Акта). Юридичним фактом, який остаточно й безповоротно затвердив Акт „створення самостійної української держави“ (перше речення резолютивної частини Акта), стало волевиявлення усього Українського народу 1 грудня 1991 року на всеукраїнському референдумі.

Конституційний Суд України в Рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 установив, що наданий Конституцією України українській мові юридичний статус державної „повністю відповідає державотворчій ролі української нації <...>, яка історично проживає на території України <...> і дала офіційну назву державі“ (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини); відповідно до такого юридичного статусу українська мова виконує функцію „обов’язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя“ (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини); з огляду на те, що припис про українську мову як державну міститься в розділі I „Загальні засади“ Конституції України, який визначає основи конституційного ладу в Україні, то поняття „державна мова“ слід сприймати як складовий елемент поняття „конституційний лад“, іншим складником якого є, зокрема, поняття „державні символи“ (абзац третій пункту 3 мотивувальної частини).

Із урахуванням попереднього офіційного тлумачення статті 10 Конституції України та на його розвиток Конституційний Суд України зазначає, що

закарбований приписами частин першої, другої статті 10 Конституції України юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності. Як інститут української державності, що поєднує юридичний і ціннісний складники, українська мова покликана виконувати інтегративну (соборницьку) функцію та забезпечувати єднання й монолітність українського суспільства різнорівнево. Українська мова як державна мова є важливим інструментом упорядкування діяльності всієї державної влади та місцевого самоврядування, їй належить вирішальна роль у забезпеченні політичної єдності держави та суспільної згуртованості суголосно одному з прагнень, що ними керувався конституцієдавець при ухваленні Конституції України 28 червня 1996 року, зокрема „підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України“ (абзац п’ятий преамбули Конституції України).

Українська мова є невіддільним атрибутом української державності, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокиївської доби. Мовне питання постійно було присутнє в національно-культурній та політичній боротьбі українців за власну державу. У бездержавний період саме українська мова заступала собою відсутність Української держави як основної форми інтегрування й буття етнонації. Як визначальний чинник і головна ознака ідентичності української нації, яка упродовж багатьох віків проживає на споконвічно своїй території та становить абсолютну більшість населення України, українська мова завдяки закладеному в ній самій націєтвірному началу є базовим системотвірним складником української державності та її основою. Як мова автохтонного, найчисельнішого й титульного етносу українська мова має статус єдиної державної мови в Україні, що відповідає світовій практиці.

Загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, оскільки мова – це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування. Без повноцінного функціонування української мови в усіх ділянках публічного життя суспільства

на всій території України українській нації загрожує втрата статусу й ролі титульної й державотвірної нації, що є рівнозначним загрозі зникнення Української держави з політичної карти світу. Українська мова – доконечна умова (*conditio sine qua non*) державності України та її соборності. Україна – це єдиний у світі ареал, де може бути гарантовано збереження, існування й усебічний розвиток української мови і, відповідно, української нації як державотвірної, тому будь-які зазіхання на юридичний статус української мови як державної на території України неприпустимі, оскільки порушують конституційний лад держави, загрожують національній безпеці та самому існуванню державності України.

Поряд із Державним Прапором України, Державним Гербом України та Державним Гімном України українська мова є невіддільним атрибутом Української держави. Тому будь-які прояви зневаги до державної мови слід розцінювати як такі, що ганьблять саму державу, а отже, є недопустимими. Публічний глум над українською мовою або її умисна дискредитація є зазіханням на конституційний лад України, образою національної гідності її громадян, що має бути переслідуваним за законом. Застосування української мови має відповідати стандартам державної мови. Порушення стандартів і порядку застосування української мови є неприпустимим.

Українська мова як єдина державна має юридичний статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах усередині країни та при здійсненні публічних представницьких функцій у міжнародному спілкуванні.

Застосоване в преамбулі Конституції України поняття „Український народ – громадяни України всіх національностей“ охоплює всіх індивідумів, безвідносно до їхньої етнічної належності, що мають сталий юридичний зв'язок із Україною, тобто українське громадянство.

Володіти українською мовою як мовою свого громадянства – обов'язок кожного громадянина України. При цьому кожен громадянин України є вільним у виборі мови або мов для приватного спілкування. Вільне опанування всіма громадянами України мовою свого громадянства є, як підтверджує

багатовіковий досвід держав світу, запорукою єдності й стабільності суспільства, міжетнічної злагоди в ньому, ефективного функціонування держави, позитивного її сприйняття власними громадянами й міжнародною спільнотою як повновартісного й демократичного суб'єкта. Європейський досвід однозначно вказує на те, що державній мові відведено надзвичайно важливу роль – бути лінгвальним інтегратором суспільства, засобом міжнаціонального (міжетнічного) порозуміння в соціумі, особливо якщо спільнота не мононаціональна, як це є в Україні. У кожній державі, де проживають люди, які використовують різні мови, конче потрібною є мова офіційна, тобто державна, за допомогою якої відбувається спілкування (комунікація) осіб з офіційними представниками держави та іншими особами. Оволодіння й користування українською мовою як державною забезпечує рівність можливостей на соціалізацію громадян України будь-якої етнічної належності: на доступ до гарантованих державою матеріальних і нематеріальних благ, повноцінну участь у всіх ділянках суспільного життя і безперешкодне користування правами, що їх визначено Конституцією України та міжнародними стандартами захисту індивідуальних прав. Тим самим виключається відокремлення громадян України від загальнодержавного соціумного простору безвідносно до того, належать вони до титульної нації чи до менш чисельної етнічної або мовної групи, що є чинником запобігання дискримінації, яка може бути спричинена ситуацією неволодіння громадянами України державною мовою. Той, хто не володіє державною мовою або володіє посередньо, через що не послуговується нею як засобом загального спілкування, ізолює себе від загальноукраїнського інформаційного простору. Володіння державною мовою особами, що належать до корінних народів і національних меншин України, також захищає права осіб, що належать до державотвірної нації, вільно використовувати державну мову в будь-якій ділянці публічного життя на всій території України. Українська мова в Україні – це мова повноцінної демократичної участі всіх громадян у публічному житті суспільства, основа його згуртованості та єдності. Їй належить визначальна

роль у формуванні, розвитку та зміцненні єдиної української політичної (громадянської) нації.

Особливу функцію державна мова виконує в реалізації особою права на освіту, що є життєво важливим інструментом реалізації інших людських прав (прав людини). Мета освітнього процесу – не лише надати учневі/учениці академічних знань та вмінь, а й виховати в ньому/ній також повагу до національних цінностей тієї держави, в якій він/вона живе, до національних цінностей держави його/її походження та підготувати його/її до свідомого самостійного й повновартісного життя в суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру й громадянської злагоди. Свідоме самостійне й повновартісне життя в українському суспільстві не є можливим без знання державної мови, яка є мовою загального спілкування в суспільстві та мовою демократичної участі. Належне володіння державною мовою на відповідному рівні дає змогу людині повноцінно брати участь у суспільному житті та демократичних процесах. Члени суспільства, які розуміють і поважають цінності, що на них спирається Конституція України, становлять передумову існування України як правдиво демократичної держави, заснованої на „верховенстві права“ (правовладді). Україна, як і кожна інша держава, має право вибирати таку власну мовну модель освіти, яка найкраще забезпечує оволодіння державною мовою як символічним та інструментальним механізмом суспільного єднання.

Володіння державною мовою на відповідному кваліфікаційному рівні й обов'язковість її застосування кожною посадовою та службовою особою органів державної влади й органів місцевого самоврядування є однією з неодмінних умов для зайняття відповідних посад. Особи, які не зважають на цю умову, мають бути свідомими того, що їхній власний вибір може спричинити для них несприятливі наслідки, пов'язані з вимогами, що їх встановлено законом. Виокремлення в Конституції України посад Президента України (стаття 103), судді в системі судоустрою України (стаття 127), судді Конституційного Суду України (стаття 148), умовою для зайняття яких є володіння державною мовою, не означає, що вимога володіти державною мовою на визначеному законодавцем

відповідному кваліфікаційному рівні не є обов'язковою для зайняття будь-якої іншої з посад у всій системі публічної влади (в органах державної влади та органах місцевого самоврядування) в Україні, включно з посадами депутата місцевої ради та народного депутата України.

Знання української мови є умовою набуття громадянства України.

Визначений Конституцією України статус української мови як єдиної державної мови не може бути змінено інакше, ніж спеціальним юридичним порядком, що його встановлено статтею 156 Конституції України.

Порядок застосування української мови як державної визначає закон (зокрема, частина п'ята статті 10, пункт 4 частини першої статті 92 Конституції України), що є інструментом, за допомогою якого держава виконує свій конституційний обов'язок, що впливає з юридичного статусу державної мови – забезпечувати „всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України“ (частина друга статті 10 Конституції України).

4.2. В Україні гарантовано „вільний розвиток, використання і захист“ мов, які відповідно до Конституції України мають юридичний статус мов національних меншин України; до мов із таким юридичним статусом належить, зокрема, російська мова (частина третя статті 10 Конституції України). Попри те, що в цьому приписі з усіх мов зі статусом мови національної меншини виокремлено лише російську мову, це не означає надання їй Конституцією України привілейованого юридичного статусу, оскільки це суперечило б принципіві заборони дискримінації в такій площині юридичного регулювання, як національний режим розвитку, використання й захисту мов національних меншин. Стосунки між державотвірною нацією та національними меншинами засновано на взаємному визнанні цінностей один одного. Утім державна мова і мови національних меншин не тотожні ні за статусом, ні за функціями. Функціонування державної мови й використання мов національних меншин як

реалізацію їхніх прав не можна протиставляти одне одному. Держава має забезпечити рівні права в оволодінні державною мовою – що для осіб, які належать до титульної нації, що для представників національних меншин – з огляду на роль і функцію державної мови як лінгвального інтегратора. Єднання (інтегрування) соціуму вважається легітимною метою, задля досягнення якої роблять внесок і титульні нації, і національні меншини. У цьому контексті інтегрування слід розуміти як процес прийняття національної й мовної багатоманітності суспільства, шанобливого ставлення до осіб іншої національності, що забезпечує сенс належності всіх членів суспільства до єдиної спільноти. Інтегрування як двобічний процес вимагає визнання й пошанування обома сторонами, що може спричинити зміни як у середовищі більшості, так і в середовищі меншості. Утім реалізація прав національних меншин не має стояти на заваді дієвому, повноформатному й повноцінному функціонуванню державної мови. Реалізацію прав національних меншин не може бути спрямовано на відокремлення (сегрегацію) в межах українського суспільства тих груп, що вирізняються, зокрема, за мовною ознакою. Вибуття окремої особи, що належить до відмінної ідентичності (а тим більше групи осіб), з єдиного суспільства в простір своєї ідентичності становить небезпеку для єдності українського суспільства.

4.3. Одним із обов'язків, що їх Конституція України покладає на державу, є обов'язок сприяти розвитку мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (стаття 11 Конституції України).

4.4. Громадянам, що належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується „право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови“ у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства (частина п'ята статті 53 Конституції України). Керуючись цим приписом Конституції України, Україна має право чинити відповідно до статті 14 Рамкової конвенції, з якої не впливає право осіб, що належать до

національних меншин, отримати освіту лише рідною мовою, а державі водночас залишено широкі межі дискреції (*a wide measure of discretion*) щодо варіантів ухвалювання рішень із цього питання. На цій підставі держава повноважна, установлюючи якнайсуворіші вимоги щодо повноцінного оволодіння державною мовою й одночасно забезпечуючи можливість здобувати освіту в рамках навчальної програми національних меншин, запроваджувати власну модель освіти; ця модель освіти має забезпечувати таку пропорцію застосування мови національної меншини та державної мови як мов навчання, коли, з одного боку, досягається мета збереження особами, що належать до національної меншини, своєї самобутності, а з другого – не завдається шкоди повноцінному оволодінню державною мовою задля задоволення потреб таких осіб повноцінно брати участь у суспільному житті та демократичних процесах. Тобто права осіб, що належать до національних меншин, щодо застосування своєї мови в рамках системи освіти підлягають реалізації не на шкоду оволодінню державною мовою або здобуттю освіти державною мовою.

4.5. Порядок застосування мов корінних народів України та мов, що мають юридичний статус мов національних меншин України, держава визначає законом (частина п'ята статті 10, пункт 4 частини першої статті 92 Конституції України).

4.6. Функціонування української мови як державної та її підтримка державою мають поєднуватися із шанобливим ставленням до мов національних меншин, що історично проживають у межах України, та забезпеченням захисту мовних прав осіб, що належать до таких меншин. Гарантування вільного розвитку, використання та захисту мов національних меншин відбувається відповідно до Конституції України й законів України з урахуванням стану кожної мови та реальних можливостей держави. Забезпечення мовних прав осіб, що належать до національних меншин, та сприяння захисту й розвитку їхніх мов не має перешкоджати вивченню державної мови та запровадженню й

практичному застосуванню її в усіх ділянках публічного (суспільного) життя на всій території України.

4.7. Україна є унітарною державою, в якій немає об'єктивних передумов для запровадження офіційної двомовності. Тому пропаганда або інша практична діяльність, спрямована на юридичне запровадження в Україні другої державної мови, фактичне насадження українсько-російської двомовності в будь-якій ділянці публічного спілкування, а також проголошення діалектів української мови окремими мовами є несумісними з конституційно визначеним статусом української мови як державної.

4.8. Конституцією України підтверджено „європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України“ (абзац п'ятий преамбули), згідно з чим до повноважень Верховної Ради України віднесено „визначення засад <...> реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору“ (пункт 5 частини першої статті 85), до повноважень Кабінету Міністрів України – забезпечення реалізації „стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору“ (пункт 1¹ статті 116), а Президентові України визначено роль гаранта „реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору“ (частина третя статті 102).

4.9. Конституційний Суд України означив: „Мова – унікальний феномен, що є засобом соціалізації, формою реалізації творчого потенціалу кожної людини, а знання державної мови сприяє соціалізації особи та є засобом запобігання дискримінації“ (абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 16 липня 2019 року № 10-р/2019).

4.10. Європейський суд із прав людини констатував таке: „<...>більшість держав, що є Сторонами Конвенції, вирішили надати одній або більше мовам статус офіційної мови чи державної мови та в такому статусі зафіксували їх у своїх відповідних конституціях. У цьому зв'язку Суд визнає, що для таких держав офіційна мова є однією із засадничих конституційних цінностей – так само, як і територія держави, структурна будова держави та державний прапор. Мова в жодному розумінні не є абстрактною цінністю. Її неможливо відокремити від того способу, в який її фактично застосовано її носіями. Отже, надаючи певній мові статусу своєї офіційної, держава в принципі бере на себе зобов'язання забезпечувати своїм громадянам право безперешкодно використовувати цю мову з метою як отримання, так і поширення інформації – не лише в їхньому приватному житті, але й у їхніх відносинах із органами публічної влади. Суд вважає, що насамперед саме з такого погляду слід розглядати заходи на захист означеної мови. Інакше кажучи, у понятті офіційної мови беззастережно є наявними певні суб'єктивні права, що належать носіям такої мови“ [рішення у справі „*Mentzen v. Latvia*“ від 7 грудня 2004 року (заява № 71074/01)]. Одним із таких суб'єктивних прав кожного громадянина України як споживача (у ролі читача, глядача, слухача) – безвідносно до етнічного походження – є право на отримання інформації державною мовою. Громадянин України не має обов'язку володіти іншою мовою, ніж державна, тому надання йому – як споживачеві – поза його волею інформації іншою мовою, ніж державна, є порушенням його прав, що є несумісним із Конституцією України. Не відповідає конституційному статусові української мови як єдиної державної застосування режиму двомовності в публічному просторі шляхом змішування української мови з будь-якою іншою, зокрема коли телевізійне мовлення або радіомовлення в звуковій формі здійснюється одночасно двома мовами – українською та іншою, що не тільки становить порушення права громадянина України на отримання інформації державною мовою, а й спричиняє зовнішнє звуження простору вживання української мови, підриває зсередини

саму її систему, спотворює її структуру, створює ґрунт для її внутрішнього розкладу, зумовлюючи її занепад.

5. Досліджуючи твердження суб'єкта права на конституційне подання про те, що приписи частини четвертої статті 13, частини п'ятої статті 21, частини третьої статті 22, частини п'ятої статті 25, частини першої статті 26, абзацу першого частини четвертої статті 39 Закону „входять у суперечність“ зі статтями 10 та 11 Конституції України на тій підставі, що „вони фактично означають дискримінацію російськомовних громадян за мовною ознакою“, та оцінюючи наведені в конституційному поданні аргументи на підтримання цієї юридичної позиції, Конституційний Суд України виходить із того, що перевірка нормативного акта на наявність у ньому дискримінаційних приписів потребує дослідження, у чому полягає його легітимна мета, а також чи має місце дискримінація в конкретному випадку, для чого слід з'ясувати передусім коло осіб (групу осіб), що перебувають у порівнянних на підставі певного критерію умовах, та чи є умови їхнього перебування відмінними від умов, у яких перебувають інші особи.

Із преамбули Закону випливає, що законодавець, ухвалюючи його, прагнув до посилення державотвірних і консолідаційних функцій української мови, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України й мав на меті „створення належних умов для забезпечення і захисту мовних прав і потреб українців“ (абзаци сьомий, восьмий). Призначення Закону полягає в урегулюванні повноформатного функціонування української мови як державної з урахуванням деяких особливостей застосування інших мов поряд із нею, а не порядку застосування мов корінних народів і національних меншин України.

У цьому контексті Конституційний Суд України вважає, що законодавче врегулювання застосування державної мови в нормативних актах, діловодстві та документообігу на території Автономної Республіки Крим (частина четверта

статті 13 Закону), у сферах освіти (частина п'ята статті 21 Закону), науки (частина третя статті 22 Закону), друкованих засобів масової інформації (частини перша, п'ята статті 25 Закону), книговидання та книгорозповсюдження (частина перша статті 26 Закону), у власних назвах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування (частини третя, четверта статті 39 Закону) відповідає легітимній меті Закону, джерелом якої є приписи частин першої, другої, п'ятої статті 10 та статті 11 Конституції України. Оскільки зазначені статті Закону не містять приписів, які можуть обмежувати вільний розвиток, використання і захист мов, що мають юридичний статус мов національних меншин України (включно з російською), а також тих приписів, що перешкоджали б державі сприяти розвитку самобутності, зокрема мовної, корінних народів і національних меншин України, то Конституційний Суд України дійшов висновку про те, що ці статті Закону відповідають приписам частин першої, другої, п'ятої статті 10 та статті 11 Конституції України.

Стосовно кола осіб (групи осіб), щодо яких суб'єкт права на конституційне подання вбачає наявність у наведених статтях Закону приписів дискримінаційного характеру, – „російськомовних громадян“ – Конституційний Суд України зауважує, що значна частина тих громадян України, які переважно або в певних комунікативних ситуаціях послуговуються російською мовою, водночас володіє і українською та застосовує її, коли це є доречним. У побутовому спілкуванні, а нерідко й у діловому, відбувається перемикання мовних кодів особистості – перехід з української мови спілкування на російську або навпаки. Пропорція активного використання кожної з цих мов у різних ділянках їх застосування, у різних комунікативних ситуаціях є величиною змінною. Виокремити „російськомовних громадян“ України як соціально-демографічну групу неможливо. Фактично громадяни України здебільшого досі володіють російською мовою, а на час проголошення незалежності України – 24 серпня 1991 року – нею володіли майже всі громадяни України з огляду на функціонування російської мови в Союзі Радянських

Соціалістичних Республік (далі – СРСР) як офіційної. Слід брати до уваги те, що штучне творення в Україні „російськомовних громадян“ є результатом тривалої політики зросійщення не тільки етнічних українців, а й представників різних національних меншин. Зміна юридичного статусу України в 1991 році (перехід від стану частини СРСР, у якому панувала своя стратегія державної мовної політики й де російська мова була мовою міжнаціонального спілкування всіх народів, що населяли СРСР, їх штучної інтеграції в „нову спільноту – радянський народ“, до стану незалежної держави, у якій – за визначенням – не могла зберігатися давніша мовна модель буття соціуму) зумовила докорінну зміну статусу української мови, яка відтоді посіла центральне місце в мовній структурі соціуму. Приписи Конституції України, насамперед статей 10 та 11, визначили таку модель мовного буття соціуму, що покликана забезпечити перехід від російсько-української двомовності (з виразним переважанням російської мови над українською в більшості визначальних ділянок мовокористування) до утвердження української мови в усіх ділянках публічного життя на всій території України. Такий перехід ще не завершено, його логічним наслідком є зміна простору функційного поля російської мови в Україні, зокрема його звуження, що об’єктивно зумовлено зміною функційного статусу цієї мови, визначеного Конституцією України. Нині всі раніше „російськомовні громадяни“ України дедалі більше стають активно або пасивно українськомовними (а в багатьох комунікативних ситуаціях – виключно українськомовними), а частина з них – також кримськотатарськомовними, польськомовними, білоруськомовними, угорськомовними, румунськомовними, болгарськомовними тощо. У контексті порушеного в конституційному поданні питання істотно важливим є те, що „російськомовні громадяни“ України не становлять одноцільної соціальної одиниці – такої, що як група осіб (коло осіб) має право на юридичний захист як етнічна або мовна одиниця (група), а є політичним конструктом, а не юридичною категорією, на яку може поширюватися режим юридичного захисту, гарантований відповідними приписами Конституції України та інструментів міжнародного права. Словосполука „російськомовні громадяни“ є виразом зі

сфери політичної риторики, що перейшов у побутове використання, проте йому бракує не тільки юридичної, а й семантичної визначеності.

На підставі викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що теза авторів клопотання про дискримінацію „російськомовних громадян“ є юридично неспроможною, а законодавче врегулювання застосування державної мови в нормативних актах, діловодстві та документообігу на території Автономної Республіки Крим (частина четверта статті 13 Закону), у сферах освіти (частина п'ята статті 21 Закону), науки (частина третя статті 22 Закону), друкованих засобів масової інформації (частини перша, п'ята статті 25 Закону), книговидання та книгорозповсюдження (частина перша статті 26 Закону), у власних назвах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування (частини третя, четверта статті 39 Закону) не є дискримінаційним для кола осіб (групи осіб) у контексті приписів частини третьої статті 10 та статті 11 Конституції України.

6. Здійснюючи перевірку Закону на відповідність приписам статті 24 Конституції України, а саме частини першої (щодо принципу рівності громадян перед законом) та частини другої (щодо, як стверджують автори клопотання, „заборони привілеїв за мовними ознаками“), Конституційний Суд України виходить із такого.

6.1. На думку суб'єкта права на конституційне подання, підхід законодавця, який полягає у виокремленні з-поміж усіх інших мов, крім державної, лише кримськотатарської, а також англійської та інших офіційних мов Європейського Союзу, „порушує права і свободи всіх інших корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, зокрема, найбільшої етнічної меншини в Україні – росіян“, що суперечить приписам частин другої та третьої статті 10, статті 11 Конституції України. Окреслюючи окремі приписи Закону як „вибіркове використання та вибірковий захист мови одного корінного народу та деяких інших мов національних меншин“, що „надає привілеї для

одних мовних груп (національних меншин) та обмежує права інших“, автори клопотання стверджують про наявність у Законі прямих ознак дискримінації та його несумісність із принципом рівності громадян перед законом, що його встановлено приписом частини першої статті 24 Конституції України. У конституційному поданні також наголошено, що визначення Законом переліку мов, „до яких в Україні забезпечуються заходи, спрямовані на їх використання“, але до якого внесено лише кримськотатарську, а також англійську та інші офіційні мови Європейського Союзу в умовах, коли „в Україні живуть представники понад ста націй“, є дискримінаційним з огляду на те, що в такий спосіб фактично встановлено „пріоритет для використання англійської мови та інших офіційних мов Європейського Союзу, шляхом акцентування уваги саме на цих мовах, порівняно з російською мовою та іншими мовами національних меншин, вільний розвиток, використання і захист яких проголошується статтями 10, 11 Конституції України“, тоді як „частина друга статті 24 Конституції України встановлює заборону привілеїв за мовними ознаками“, а частина третя статті 10 Конституції України гарантує „вільний розвиток, використання і захист, перш за все, російської мови“.

6.2. Дослідивши порушене в конституційному поданні питання в цій площині, Конституційний Суд України зазначає, що аналіз приписів Закону свідчить, що в усіх випадках, коли в ньому йдеться про застосування в окремих ділянках публічного (суспільного) життя поряд із українською мовою як державною мов корінних народів або мов національних меншин України, то мова жодної національної меншини або корінного народу не виокремлюється, за єдиним винятком – у приписі частини четвертої статті 13 Закону йдеться про те, що на території Автономної Республіки Крим акти індивідуальної дії органів влади цієї адміністративно-територіальної одиниці України та органів місцевого самоврядування може бути оприлюднено в перекладі з державної мови кримськотатарською мовою як мовою корінного народу України. Слід зазначити, що на час ухвалення Закону в Україні корінним народом офіційно

було визнано лише кримських татар (Постанова Верховної Ради України „Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави“ від 20 березня 2014 року № 1140–VII). Із наведеного жодним чином не випливає, що Закон у цьому аспекті є дискримінаційним стосовно інших корінних народів або їхніх мов. Конституційний Суд України вважає, що припис частини четвертої статті 13 Закону не є дискримінаційним стосовно інших корінних народів та національних меншин України (включно з російською) також і тому, що в ньому йдеться не про юридичний наказ (імператив) застосовувати виключно кримськотатарську мову як таку, що їй надано якийсь окремий юридичний статус, а лише про можливе її застосування – додатково до імперативного застосування української мови як державної, але в перекладі з державної, лише на території цієї адміністративно-територіальної одиниці України та тільки стосовно актів індивідуальної дії. Цей припис виправданий щодо актів індивідуальної дії, адресатами яких є кримські татари як громадяни України, що володіють кримськотатарською мовою, а оприлюднення таких актів державною мовою не позбавляє будь-якого іншого громадянина України безвідносно до етнічного походження можливості ознайомитися з їх змістом з огляду на обов'язок кожного громадянина України володіти державною мовою.

Узагалі імператив оприлюднювати акти права державною мовою, навіть коли немає законодавчого припису щодо їх обов'язкового оприлюднення мовами корінних народів України, мовами національних меншин України та іншими (іноземними) мовами, не означає наявності заборони або обмеження стосовно оприлюднення текстів цих актів права в перекладі будь-якою мовою. Сам факт оприлюднення/неоприлюднення тексту акта права іншою, ніж державна, мовою не можна розглядати як обмеження прав будь-якого з етносів, що проживають в Україні.

Конституційний Суд України зазначав, що за браком відповідного захисту власної етнокультурної ідентичності „корінні народи України зазвичай перебувають у менш вигідному і більш уразливому становищі, а тому

потребують захисту з боку держави, в якій вони проживають“ (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 липня 2019 року № 10-р/2019). Установлений приписом частини четвертої статті 13 Закону порядок оприлюднення актів індивідуальної дії органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування жодним чином не є зазіханням на права, свободи та інтереси громадян України, які не є кримськими татарами. У такому порядку не слід убачати „привілей“ для кримських татар або „вибірковий захист одного корінного народу“. Конституційний Суд України розглядає цей припис Закону як захід підтримчої дії (*affirmative action*) для розвитку виражального ресурсу кримськотатарської мови з огляду на те, що Україна – це батьківщина не лише української, а й кримськотатарської мови, а батьківщиною кримськотатарського народу є Кримський півострів як невіддільна частина території України, і в жодній країні світу, крім України, ця мова не представлена статистично широким колом її носіїв. Російська мова та інші мови національних меншин, що проживають в Україні, мають різні функційні стилі відповідно до різноманітних ділянок використання (офіційно-ділової, дидактичної, мистецької тощо), оскільки вони є офіційними мовами відповідних національних держав, де відбувається їх природний структурний і функційний розвиток (окрім мови ромів), і через це російська мова не потребує спеціальних заходів підтримки для розвитку своїх виражальних ресурсів такою мірою, як цього потребує кримськотатарська мова.

Отже, твердження суб'єкта права на конституційне подання про те, що „вибіркове використання та вибірковий захист мови одного корінного народу“ – кримськотатарського – спричиняє „порушення прав і свобод усіх інших корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні, зокрема найбільшої етнічної меншини в Україні – росіян“, є юридично необґрунтованим, тому підстав для визнання припису частини четвертої статті 13 Закону таким, що не відповідає частинам другій, третій статті 10, статті 11, частинам першій, другій статті 24 Конституції України, немає.

6.3. Здійснюючи перевірку Закону на відповідність Конституції України в частині твердження суб'єкта права на конституційне подання про те, що „норми Закону фактично встановлюють пріоритет для використання англійської мови та інших офіційних мов Європейського Союзу шляхом акцентування уваги саме на цих мовах, порівняно з російською та іншими мовами національних меншин“, Конституційний Суд України зауважує, що у визначених Законом випадках, коли йдеться про застосування англійської мови у сферах освіти (стаття 21), науки (стаття 22), друкованих засобів масової інформації (стаття 25), користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм та вебсайтів (стаття 27), телекомунікацій та поштового зв'язку (стаття 35), транспорту (стаття 36), у назвах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування (стаття 39), так само йдеться не про юридичний наказ (імператив) застосовувати англійську мову, а про дозвіл на її застосування. Допустиме Законом у визначених ним випадках застосування англійської мови зумовлене особливим її статусом як світової мови та мови сучасної науки, ділової комунікації. У нинішньому світі англійська мова відіграє роль глобального посередника в спілкуванні між народами. Такою самою є її роль у спілкуванні між представниками наукових і професійних спільнот. Для багатьох галузей науки міжнародно визнаним стандартом є послуговування англійською мовою як для виготовлення наукової продукції, так і для проведення міжнародних публічних наукових заходів, а володіння англійською мовою часто є вимогою при зайнятті певних наукових посад або для участі в колективних наукових дослідженнях. Підготування та оприлюднення наукових публікацій англійською мовою відкриває українським науковцям доступ до зарубіжних наукових досліджень, а зарубіжним науковцям – до результатів наукової діяльності їх українських колег. Визначені Законом випадки можливого застосування англійської мови є співвідносними з приписом частини четвертої статті 10 Конституції України (згідно з яким „держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування“) у поєднанні з приписом частини третьої її статті 54 (відповідно до якого „держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових

зв'язків України зі світовим співтовариством“). Тому дозволена законодавцем можливість виконання англійською мовою дисертацій, авторефератів дисертацій та відгуків опонентів, виражена, зокрема, приписом частини третьої статті 22 Закону, не є дискримінацією представників національних меншин України. Такий законодавчий дозвіл слід розглядати як засіб інтегрування українських науковців у міжнародні наукометричні бази, що оперують насамперед англійськими публікаціями. Виходячи з викладеного Конституційний Суд України не вбачає підстав визнавати означені приписи Закону такими, що є дискримінаційними за мовною ознакою, та, відповідно, такими, що порушують припис частини другої статті 24 Конституції України. Адже створення державою на основі Закону сприятливих умов для вивчення й використання англійської мови та інших офіційних мов Європейського Союзу є вигодою не лише для тих осіб, що належать до національних меншин, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, а й для будь-якого з громадян України безвідносно до їхньої рідної мови або етнічного походження.

Дозволенний (диспозитивний), а не наказовий (імперативний) характер властивий так само й приписам статей 21, 22, 25, 27, 32, 35, 36 Закону, відповідно до яких законодавець надав можливість застосовувати в окремих ділянках офіційні мови Європейського Союзу, інші, ніж англійська. Конституційний Суд України не вбачає в них дискримінаційного характеру за мовною ознакою, виключаючи їх несумісність із приписом частини другої статті 24 Конституції України.

6.4. Обстоюючи позицію, що приписи Закону, відповідно до яких дозволено поряд із державною мовою застосовувати кримськотатарську, а також англійську та інші офіційні мови Європейського Союзу, є дискримінаційними стосовно російської та інших мов національних меншин, які не є офіційними мовами Європейського Союзу, суб'єкт права на конституційне подання спирається на тезу, що припис частини третьої статті 10 Конституції України становить гарантію вільного розвитку, використання й захисту „перш за все,

російської мови“. Конституційний Суд України вважає таке твердження юридично хибним. Адже, по-перше, у приписі частини третьої статті 10 Конституції України слів „перш за все“ немає. По-друге, припис частини другої статті 24 Конституції України забороняє будь-які привілеї, зокрема за мовними ознаками. Рівностатусність більш потужних і менш потужних мов національних меншин безвідносно до кількості носіїв таких мов, що впливає з букви приписів як частини третьої статті 10, так і частини другої статті 24 Конституції України, означає, що вільний розвиток, використання й захист гарантовано всім мовам національних меншин України, включно з російською, на рівних засадах. Не може бути „ширшого“ або „вужчого“ використання будь-якої мови, що має юридичний статус мови національної меншини, зокрема російської, у будь-якій одиниці системи адміністративно-територіального устрою України, визначеної частиною другою статті 133 Конституції України, за винятком Автономної Республіки Крим, де відповідно до Конституції Автономної Республіки Крим, затвердженої Законом України від 23 грудня 1998 року № 350–XIV зі змінами, встановлено, що „російська мова як мова більшості населення і прийнятна для міжнаціонального спілкування використовується в усіх сферах суспільного життя“, та сформульовано деякі особливості її застосування в окремих ділянках публічного життя (як-от: виготовлення офіційних документів, що посвідчують статус громадянина в Автономній Республіці Крим; судочинство, нотаріальне провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, правнича допомога; робота пошти й телеграфу, підприємств, установ, організацій сфери обслуговування). Утім на решті території України межі вільного розвитку, використання й захисту російської мови окреслено її конституційним статусом – відповідно до припису частини третьої статті 10 Конституції України – як мови національної меншини, що поширюється на коло осіб, які за етнічним походженням є росіянами. Жодна з мов національних меншин, на яку поширюється припис частини третьої статті 10 Конституції України, не може мати привілейованого статусу, а її застосування має

здійснюватися в такий спосіб, щоб це не обмежувало та не пригнічувало мовних прав інших.

6.5. Конституційний Суд України наголошує, що приписи окремих статей Закону, які регулюють застосування державної мови, зокрема, у таких сферах публічного (суспільного) життя, як трудові відносини (стаття 20), освіта (стаття 21), наука (стаття 22), культура (стаття 23), телебачення і радіомовлення (стаття 24), друковані засоби масової інформації (стаття 25), книговидання та книгорозповсюдження (стаття 26), користувацькі інтерфейси комп'ютерних програм та вебсайтів (стаття 27), публічні заходи (стаття 29), обслуговування споживачів (стаття 30), спорт (стаття 34), телекомунікації та поштовий зв'язок (стаття 35), діловодство, документообіг, листування і звітність (стаття 37), цілком відповідають викладеним у преамбулі Закону мотивам його ухвалення та його легітимній меті, які полягають у забезпеченні повноцінного функціонування української мови відповідно до її юридичного статусу як державної в усіх сферах публічного (суспільного) життя на всій території України. Установлений Законом як спеціальним законом порядок застосування української мови саме в такому статусі в зазначених сферах публічного (суспільного) життя жодним чином не зазіхає на вільний розвиток, використання й захист тих мов, включно з російською, що на них поширено дію припису частини третьої статті 10 Конституції України, згідно з яким таким мовам надано статус мов національних меншин, а їх розвиток, використання й захист мають здійснюватися лише в межах означеного конституційно їх юридичного статусу. Попри те, що російська мова, за твердженням суб'єкта права на конституційне подання, є „рідною мовою для найчисельнішої етнічної меншини в Україні“, режим її вільного розвитку, використання й захисту за приписом частини третьої статті 10 Конституції України обмежено рамками її юридичного статусу як мови національної меншини. Зміна обсягу функційного поля російської мови в Україні, що є об'єктивним наслідком утвердження української мови як єдиної державної в Україні, не створює жодних загроз збереженню, вільному

розвиткові, використанню й захистові російської мови як мови національної меншини.

Відсутність у Законі приписів, що виокремлювали б застосування російської мови як мови національної меншини, не можна вважати порушенням припису частини третьої статті 10 Конституції України (відповідно до якого в Україні гарантується вільний розвиток, використання й захист мов національних меншин), припису статті 11 (згідно з яким держава сприяє розвитку, зокрема, мовної самобутності національних меншин) та припису частини другої статті 24 Конституції України (відповідно до якого встановлено заборону на привілеї чи обмеження, зокрема, за мовними ознаками). Те, що законодавець, діючи згідно з приписами частини п'ятої статті 10, пункту 4 частини першої статті 92 Конституції України, ухвалив спеціальний закон, призначенням якого є регулювання порядку застосування української мови з метою її утвердження як державної та забезпечення її повноцінного функціонування саме в такому юридичному статусі на всій території України, не виключає потреби в ухваленні законодавцем іншого закону (інших законів), предмет регулювання якого (яких) становили б і такі питання, як режим вільного розвитку, використання й захисту тих мов, яким відповідно до припису частини третьої статті 10 Конституції України визначено статус мов національних меншин, та режим сприяння державою розвитку, зокрема, мовної самобутності національних меншин – відповідно до припису статті 11 Конституції України (про що зазначено в пункті 3 статті 3, частині другій статті 23, частині другій статті 29, частині третій статті 32 Закону, якими встановлено, що порядок застосування мов корінних народів і мов національних меншин України у відповідних сферах публічного (суспільного) життя визначається „законом щодо порядку реалізації прав корінних народів, національних меншин України“). До того ж згідно з абзацом другим підпункту 3 пункту 8 розділу ІХ „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону Кабінетові Міністрів України було доручено підготувати й подати на розгляд Верховної Ради України проект закону щодо „порядку реалізації прав корінних народів, національних меншин“.

Конституційний Суд України зазначає, що твердження авторів клопотання про те, що за Законом „російська мова на законодавчому рівні повністю виключається“ з розгалуженої низки сфер публічного життя (як-от: трудові відносини, освіта, наука, культура, телебачення і радіомовлення, друковані засоби масової інформації, книговидання та книгорозповсюдження, користувацькі інтерфейси комп’ютерних програм та вебсайтів, публічні заходи, обслуговування споживачів, спорт, телекомунікації та поштовий зв’язок, діловодство, документообіг, листування „та інші сфери життя громадян“), не дістало підтвердження при аналізі Конституційним Судом України тексту Закону, а тому не відповідає дійсності. Закон не містить жодних імперативних заборон щодо використання російської мови. До того ж низка статей Закону допускає поряд із українською мовою як державною недискримінаційне використання російської мови в багатьох випадках. Так, стаття 20 Закону визначає, коли в сфері трудових відносин може застосовуватись інша мова, ніж державна (що не виключає можливості застосування й російської мови); у сфері освіти стаття 21 Закону гарантує право навчання мовою відповідної національної меншини (отже, й російською) в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, а також право на вивчення мови відповідної національної меншини (отже, й російської) у комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства та можливість вивчення мови національної меншини (отже, й російської) здобувачами, за їхнім бажанням, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти; у сфері науки стаття 22 Закону допускає можливість публікувати в міжнародних фахових виданнях наукові статті будь-якою мовою (отже, й російською); у сфері культури стаття 23 Закону допускає можливість застосування інших мов, ніж державна (така можливість поширюється й на російську мову); у сфері телебачення й радіомовлення стаття 24 Закону допускає застосування мов національних меншин (отже, й російської); у сфері книговидання та книгорозповсюдження стаття 26 Закону допускає виготовлення й розповсюдження видавничої продукції мовами національних меншин (отже, й

російською); у сфері користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм та вебсайтів стаття 27 Закону допускає можливість виконання версій інтернет-представництв іншими мовами, ніж державною (отже, й російською); у сфері публічних заходів стаття 29 Закону допускає можливість застосування іншої мови, ніж державна, зокрема мов національних меншин (отже, й російської); у сфері обслуговування споживачів стаття 30 Закону допускає застосування інших мов, ніж державна (що не виключає можливості застосування російської мови); у сфері спорту відповідно до статті 34 Закону можуть застосовуватися інші мови, ніж державна (що не виключає можливості застосування й російської мови); у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку стаття 35 Закону допускає можливість застосування інших мов, ніж державна (що не виключає можливості застосування й російської мови); у сфері звернень до громадських об'єднань, політичних партій та інших юридичних осіб стаття 38 Закону допускає можливість виконання звернень іншими мовами, ніж державна (що не виключає можливості застосування російської мови). Зміну обсягу функційного поля російської мови шляхом його звуження порівняно з попереднім станом, що відбувається як об'єктивний процес унаслідок визначеного Конституцією України іншого функційного статусу цієї мови, не можна вважати її повним виключенням із мовного життя соціуму, а відповідно – підставою для твердження про порушення її „вільного розвитку, використання й захисту“.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що твердження суб'єкта права на конституційне подання про те, що „російська мова на законодавчому рівні повністю виключається“ зі сфер, що їх регулюють відповідні статті Закону (зокрема, статті 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 34, 35, 38), спричиняючи порушення приписів частини третьої статті 10, статті 11 Конституції України, позбавлене юридичного підґрунтя. У цій частині Закон є таким, що відповідає Конституції України.

Зважаючи на те, що в тій низці приписів Закону, конституційність яких оспорує суб'єкт права на конституційне подання, стверджуючи про їх

невідповідність статтям 10, 11 Конституції України, значиться припис частини п'ятої статті 21 Закону, Конституційний Суд України наголошує, що текст цієї норми Закону є тотожним текстові частини четвертої статті 7 Закону України „Про освіту“ від 5 вересня 2017 року № 2145–VIII зі змінами (далі – Закон № 2145–VIII), який уже був предметом перевірки Конституційним Судом України на конституційність. У цьому зв'язку Конституційний Суд України нагадує, що наслідком тієї перевірки Закон № 2145–VIII було визнано таким, що відповідає Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 10-р/2019), на підставі чого констатує й конституційність припису частини п'ятої статті 21 Закону.

7. Конституційний Суд України дослідив питання щодо заявленої суб'єктом права на конституційне подання неконституційності приписів частин першої, другої статті 7 Закону через покладання обов'язку на особу, яка має намір набути громадянство України, засвідчити відповідний рівень володіння державною мовою, що його визначає Національна комісія зі стандартів державної мови, а такий обов'язок „не поширювався на осіб, які мали певні фізичні вади (сліпі, глухі, німі)“ в період, що передував ухваленню Закону, і що автори клопотання розглядають як порушення припису частини третьої статті 22 Конституції України, який забороняє звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Наголошуючи на неприпустимості застосованої в конституційному поданні дискримінаційної лексики (як-от: слова „сліпі“, „глухі“, „німі“), Конституційний Суд України зазначає, що режим набуття громадянства України саме до ухвалення Закону був, а не внаслідок його ухвалення став дискримінаційним стосовно осіб із особливими потребами. Адже в такому разі громадянином України могла стати особа, яка не володіла українською мовою, потрапляючи в неоднакові умови порівняно з тими, хто нею володів, і, як наслідок, – будучи виключеною з окремих ділянок повноцінного суспільного життя. Незнання державної мови, до того ж на належному рівні, автоматично обмежує можливості особи повноцінно реалізувати весь обсяг прав

і свобод, що їх має громадянин держави. Увесь сучасний цивілізований світ дотримується підходу, за якого держава має забезпечити максимальне включення (інклюзію) осіб з особливими потребами (осіб із інвалідністю), їх інтеграцію в загальний ритм життя суспільства в усіх його проявах. Особам із особливими потребами має бути створено умови, за яких вони почуватимуть себе рівними з рештою громадян – як на етапі прийняття до громадянства України, так і упродовж усього подальшого їхнього життя та повноцінної реалізації своїх прав і свобод. Норми Закону спрямовано на створення саме таких умов.

8. Здійснивши перевірку того, чи є дискримінаційним, а тому не відповідає вимогам статті 24 Конституції України, запровадження приписами статей 9, 10 Закону „різних механізмів (без об’єктивних критеріїв розмежування) підтвердження рівня володіння державною мовою стосовно осіб, які претендують на обрання чи призначення на посади у сфері державного управління“, Конституційний Суд України не вбачає жодних ознак дискримінації в тому порядку, що його законодавець установив статтями 9, 10 Закону, коли для зайняття однієї категорії посад рівень володіння державною мовою засвідчує документ про повну загальну середню освіту, а для іншої категорії посад – державний сертифікат про рівень володіння державною мовою, що його видає Національна комісія зі стандартів державної мови. Усі особи, які є кандидатами на зайняття відповідної посади, перебувають в однакових умовах, а отже, є юридично рівними, як і гарантує припис частини першої статті 24 Конституції України, оскільки до них висунуто одну й ту саму вимогу – надати відповідний документ, що засвідчує рівень володіння державною мовою. Твердження суб’єкта права на конституційне подання стосовно того, що Законіві бракує „об’єктивних критеріїв розмежування“, які були б підставою „запровадження різних механізмів“ підтвердження рівня володіння державною мовою, також є юридично хибним, адже визначені статтею 9 Закону категорії посад, для зайняття яких слід мати той чи той відповідний документ (державний сертифікат про рівень володіння державною мовою або документ про повну

загальну середню освіту), є тими об'єктивними критеріями, що за ними визначається, який саме з двох видів документів має надати особа, що претендує на зайняття відповідної посади. Конституційний Суд України зазначає, що запроваджений Законом диференційований підхід до підтвердження рівня володіння державною мовою є цілком виправданим з огляду на покладену в його основу логіку: що вищий кваліфікаційний рівень посади – то вищі вимоги до вмінь і навичок претендента на посаду. На цій підставі Конституційний Суд України вважає статті 9, 10 Закону такими, що не є дискримінаційними та відповідають Конституції України.

9. У конституційному поданні стверджується, що приписи статей 24, 25, 26 Закону „не повною мірою узгоджуються“ з юридичною позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 20 грудня 2007 року № 13-рп/2007 у справі про розповсюдження іноземних фільмів. Щодо цього Конституційний Суд України зазначає, що оспорювані приписи Закону не містять заборони на використання російської мови як мови національної меншини України у сферах телебачення і радіомовлення (стаття 24), друкованих засобів масової інформації (стаття 25), книговидання та книгорозповсюдження (стаття 26). Зважаючи на те, що в Рішенні Конституційного Суду України, на яке посиляється суб'єкт права на конституційне подання, йдеться про „обов'язкове дублювання або озвучення чи субтитрування державною мовою іноземних фільмів перед їх розповсюдженням в Україні“, а також міститься висновок, що такий установлений законодавцем обов'язок „не порушує прав національних меншин на використання своєї мови в галузі кінематографії“ (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 20 грудня 2007 року № 13-рп/2007), Конституційний Суд України не вбачає неузгодженості між оспорюваними приписами Закону та його Рішенням від 20 грудня 2007 року № 13-рп/2007.

10. Посилаючись на припис частини першої статті 8 Конституції України та, зокрема, на Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року

№ 17-рп/2010, автори клопотання пов'язують питання дотримання/недотримання процедури ухвалення Закону з вимогою юридичної визначеності як складником „принципу верховенства права“, стверджуючи, що „порушення законодавчої процедури стосується зокрема положення про передбачуваність ситуації, оскільки прийняття закону мало б не відбутись або закон мав би бути в іншій редакції якби законодавча процедура була дотримана“. У цьому контексті Конституційний Суд України зауважує, що вимога юридичної визначеності як складовий елемент „верховенства права“ стосується якості актів права та їх приписів, а не „ситуації“. У спеціальному Дослідженні Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) „Мірило правовладдя“ зазначено, що вимога юридичної визначеності як складовий елемент правовладдя („верховенство права“) в аспекті передбачності актів права означає, що їх приписи „мають бути <...> передбачними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними“ (CDL-AD(2016)007, пункт II.B.3.58). Такі вимоги щодо якості актів права та їх приписів висунуто з метою забезпечення, зокрема, їх однозначності. Юридичної визначеності будь-якого нормативного акта (або його окремого припису) неможливо досягти, якщо текст акта (його припису) є двозначним (багатозначним). Особлива роль у цій ділянці належить державній мові. Юридична визначеність – це передовсім недвозначність. Недвозначність найповніше досягається в однорідному мовному середовищі. Приписи національного права (конституції, законів, підзаконних актів тощо) пов'язані спільністю фахової (правничої) термінології, а також фоновими знаннями юридично значущих слів і висловів. Такі фонові знання є невідокремною частиною мовної компетенції носіїв української мови, тому саме завдяки їй застосуванню як єдиної державної є можливим представити волю національного нормотворця, зокрема законодавця, у її автентичному вираженні. У цьому полягає один із найважливіших чинників функціонування української мови як державної, забезпечення чого є легітимною метою Закону. На підставі

викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку про те, що Закон не суперечить приписові частини першої статті 8 Конституції України.

11. Автори клопотання стверджують, що ухвалення Закону не узгоджується з приписом статті 91 Конституції України, відповідно до якого „саме до повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів“. Конституційний Суд України вважає таке твердження суб'єкта права на конституційне подання юридично безпідставним, адже Закон ухвалено не будь-яким іншим органом державної влади, а саме Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні (стаття 75 Конституції України), якого уповноважено Конституцією України ухвалювати закони (пункт 3 частини першої статті 85, стаття 91 Конституції України), зокрема й ті, що визначають порядок застосування мов (пункт 4 частини першої статті 92 Конституції України), до яких і належить Закон, що є предметом перевірки на конституційність. У рамках конституційного провадження не виявлено жодних перешкод для здійснення Верховною Радою України повноважень, визначених статтею 85 Конституції України. Тому підстав для визнання Закону таким, що його ухвалено з порушенням статей 85, 91 Конституції України, немає.

12. Суб'єкт права на конституційне подання просить визнати частину десяту статті 1, частину третю статті 24 Закону такими, що не відповідають статтям 10, 11 Конституції України. Конституційний Суд України констатує, що стаття 1 Закону містить вісім частин, а стаття 24 Закону – одну частину.

13. Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) здійснила експертну оцінку Закону на відповідність застосовним міжнародним інструментам, зокрема Рамковій конвенції, Європейській мовній хартії, статтям 26, 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

1950 року (далі – Конвенція) та Протоколу № 12 до Конвенції, покликаючись, зокрема, на практику тлумачення статті 14 Конвенції Європейським судом із прав людини. Відповідно до цієї практики «дискримінація означає неоднакове ставлення, без об'єктивного та обґрунтованого виправдання, до осіб, що перебувають у однакових ситуаціях. „Брак об'єктивного та обґрунтованого виправдання“ означає, що така відмінність у ставленні не переслідує „легітимної мети“ або бракує „обґрунтованих відносин домірності між застосованими засобами та метою, що її жадано досягти“». У цьому аспекті Європейський суд із прав людини наголосив, що за статтею 14 Конвенції державам належить простір обдумування (*margin of appreciation*), утім „обсяг, що його має Держава-учасниця, є різноманітним відповідно до обставин, теми питання та суті справи“ [рішення у справі „*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*“ від 22 грудня 2009 року (заяви № 27996/06 та № 34836/06), § 42]. Водночас Венеційська Комісія зауважила, що вона ухиляється від висновків у цій площині стосовно того, чи відповідає Закон приписам Конституції України, з огляду на те, що це належить до компетенції Конституційного Суду України [Висновок щодо Закону про забезпечення функціонування української мови як державної від 9 грудня 2019 року, Документ CDL-AD(2019)032, § 26) (далі – Висновок)].

У Висновку Венеційська Комісія висловила критично з приводу наявного в Законі диференційованого підходу до застосування мов корінних народів, мов національних меншин, що належать до офіційних мов Європейського Союзу, та мов національних меншин, що не є офіційними мовами Європейського Союзу. У цьому контексті Венеційська Комісія зауважила, що „аби його не сприймати за дискримінаційне, будь-яке диференційоване ставлення до національних меншин має бути належним чином виправдане“ (§ 41 Висновку).

13.1. Конституційний Суд України зазначає, що, з одного боку, інструменти міжнародного права, зокрема Рамкова конвенція та Європейська мовна хартія, не покладають на державу обов'язку надавати однаковий захист

кожній окремішній національній меншині (меншинній групі), а з другого – надають державі широкий простір обдумування (*wide margin of appreciation*), щоб визначитися в питанні запровадження власної моделі реалізації права національних меншин на збереження своєї національної ідентичності. Отже, реалізація конкретних прав національних меншин залежить від своєрідних обставин у кожній державі. У цій площині істотне значення мають, зокрема, історичний контекст, рівень поширення мови відповідної національної меншини, стан і рівень поширення державної мови, а також геополітична ситуація. Окрім того, Конституційний Суд України зважає на припис статті 5 Європейської мовної хартії, з якого випливає: „той факт, що держава, ратифікувавши Хартію, взяла на себе зобов’язання стосовно <...> [певної] мови, не може бути використано іншою державою, що має особливий інтерес у цій мові, або носіями цієї мови як привід для вчинення будь-якої дії, що є згубним для суверенітету та територіальної цілісності держави“ (Пояснювальна доповідь до Європейської мовної хартії, пункт 55).

13.2. Конституційний Суд України вважає юридично виправданим застосований у Законі диференційований підхід до вибору моделей захисту мов національних меншин і мов корінних народів України. Корінні народи України не мають власної держави-матері (*kin-State*), через що перебувають у вразливому становищі й можуть розраховувати лише на Україну як єдиного гаранта їхніх мовних прав, а Україна має право застосовувати заходи підтримчої дії (*affirmative action*) з метою створення додаткових гарантій збереження їхньої ідентичності. Такий підхід законодавця, на думку Конституційного Суду України, не порушує принципу рівності в правах, що його містить припис частини першої статті 24 Конституції України, з якого випливає, що за певного стану допускається (і навіть вимагається) відмінне ставлення до осіб, що перебувають в однакових умовах, якщо на те є об’єктивне та обґрунтоване виправдання.

13.3. У питанні про регламентований Законом порядок застосування мов національних меншин України, що є офіційними мовами Європейського Союзу, Конституційний Суд України так само застосовує зафіксований приписом частини першої статті 24 Конституції України принцип рівності в правах і свободах виходячи з того, що за певного стану припустиме диференційоване ставлення до осіб, що належать до національних меншин, якщо для цього є об'єктивне й виправдане підґрунтя. Неоднакове ставлення до осіб можна визнати дискримінацією лише в тому разі, якщо воно не є виправданим. Щоб оцінити, чи наявна в Законі дискримінація в заявленому суб'єктом права на конституційне подання аспекті, слід з'ясувати, чи були конституційні підстави для застосування законодавцем неоднакового підходу до осіб або груп осіб, які перебувають у порівняних за певним критерієм умовах.

Конституційний Суд України вважає, що наявний у Законі підхід, в рамках якого диференційовано застосування мов національних меншин України, що належать до офіційних мов Європейського Союзу, та мов національних меншин України, що не є офіційними мовами Європейського Союзу, має конституційну основу. Її становлять припис преамбули Конституції України, яким підтверджено „незворотність європейського та євроатлантичного курсу України“, та приписи пункту 5 частини першої статті 85, частини третьої статті 102, пункту 1¹ статті 116 Конституції України, згідно з якими, зокрема, Верховній Раді України надано повноваження визначати засади, Президентові України визначено роль гаранта, а на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок – щодо реалізації „стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору“.

Підтвердження конституцієдавцем, зокрема, „незворотності європейського курсу України“ та визначення „курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі стратегічним“ вказує на бажання України просуватися до цінностей єдиної Європи. Європейський Союз є міжнародною організацією, заснованою на тріаді принципів спільної

спадщини європейських народів. Та сама тріада принципів лежить в основі заснування Ради Європи, членом якої з відповідними обов'язками й зобов'язаннями є Україна від 1995 року. Конституційний Суд України зазначає, що однією із засад українського конституційного ладу є правовладдя, що його виражено через формулу: “В Україні визнається і діє принцип верховенства права” (частина перша статті 8 Конституції України). „Верховенство права“ (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. У рамках спільного юридичного простору Європи існує консенсус щодо стрижневих елементів правовладдя.

Приписи Закону, які дають змогу застосовувати в певних ділянках суспільного життя мови національних меншин, що водночас є офіційними мовами Європейського Союзу, слід розглядати як інструмент просування України до цінностей єдиної Європи та можливої в майбутньому участі України в її подальшому формуванні. Якщо брати до уваги, наприклад, приписи Закону щодо сфери освіти (зокрема, в питанні викладання меншинною мовою та вивчення її), то слід зважати на те, що в Пояснювальній доповіді до Рамкової конвенції зазначено, що за статтею 14 Конвенції державі залишено „широкі межі дискреції“ стосовно того, як їй діяти в цій ділянці (пункт 75). Це дозволяє враховувати особливості конституційної системи, історичну та геополітичну ситуацію окремих держав. На підставі цього Конституційний Суд України вважає, що встановлений Законом режим застосування в певних сферах суспільного життя мов національних меншин України, що водночас є офіційними мовами Європейського Союзу, не є порівняним із режимом застосування мов, що не є водночас офіційними мовами Європейського Союзу. Тому, на думку Конституційного Суду України, в обставинах справи щодо конституційності Закону, що є предметом конституційного провадження, в цій частині немає дискримінаційного ставлення до певних осіб або груп осіб. За цих обставин слід також зважати на те, що окремі мови, посідаючи провідне місце в

міжнародному спілкуванні (як-от англійська, іспанська, французька тощо), не є мовами національних меншин України. Отже, підстав для визнання Закону таким, що уможлиблює дискримінаційне ставлення до певних осіб або груп осіб, у цій частині немає.

13.4. Теперішня мовна ситуація в Україні є багатокomпонентною, їй властиві неподолані остаточно наслідки мовної політики часів СРСР. Доказом того є визнання судами (в адміністративних і цивільних справах) фактів дискримінації етнічних українців унаслідок протиправної відмови державних органів та юридичних осіб приватного права, діяльність яких пов'язана з наданням послуг споживачам, надати інформацію українською мовою. Одним із сучасних об'єктивних чинників є те, що українська мова в Україні, попри її юридичний статус державної, як і раніше, усе ще залишається в стані, що загрожує її існуванню, а тому потребує як заходів особливого захисту, що впливають із приписів статті 3 Хартії (унаслідок того, що в окремих місцевостях етнічні українці опинилися в становищі дискримінованої національної меншини у власній країні), так і заходів підтримчої дії (*affirmative action*) з боку держави в Україні загалом.

13.5. Із Рамкової конвенції не впливає право осіб, що належать до національних меншин, здобувати освіту лише рідною мовою. Відповідно до пункту 3 статті 14 Рамкової конвенції держава має право встановлювати суворіші вимоги щодо рівня оволодіння державною мовою, рівночасно забезпечуючи оволодіння навчальним змістом, пов'язаним з мовою, етнокультурою національної меншини. В українській системі освіти забезпечено оволодіння українською мовою на такому рівні, щоб кожен учень міг вільно розвивати свою особистість, стати самостійним і розвинутим членом українського суспільства. Водночас особам, що належать до національних меншин, забезпечено можливість здобути освіту в рамках освітньої програми національних меншин та зберегти свою мову, ідентичність і культуру. Закон дозволяє поєднувати

пріоритети політики щодо державної мови в умовах пострадянського суспільства з потребами європейської демократичної культури. Законодавець установив Законом доцільний (розумний) перехідний період для запровадження системи пропорцій використання державної мови, забезпечивши щадний режим підготовки учнів до запроваджуваних змін. Навчання державною мовою – найдієвіший спосіб, що забезпечує інтеграцію суспільства. А реалізація національними меншинами своїх прав не може бути спрямована на сегрегацію та загрожувати єдності суспільства. Крім того, володіючи державною мовою, особа має можливість порівнювати й критично оцінювати отримувану інформацію та якісно брати участь у політичному дискурсі, що є невіддільною частиною демократичного ладу держави, задекларованого в преамбулі Конституції України та визначеного її статтею 1. Отже, Конституційний Суд України вважає, що законодавче врегулювання, метою якого є утверджувати українську мову як державну, захищає також і демократичний лад нашої держави, а дібрані законодавцем засоби в рамках застосованого в Законі диференційованого підходу є домірними легітимній меті, що її переслідувано в Законі.

13.6. Важливо враховувати особливі історичні обставини, що склалися внаслідок цілеспрямованого насильного зросійщення України, яке тривало не одне століття під час перебування України в складі спочатку царської Росії, а згодом – СРСР. За часів царської Росії на використання української мови було накладено низку заборон. За радянських часів після нетривалого періоду українізації відбувалося масове знищення активних носіїв української мови, витіснення її практично з усіх сфер публічного (суспільного) життя. Шляхом репресій, „розстріляного відродження“, голодоморів, запровадження вищої освіти лише російською мовою, „гармонізації словників“ тощо українська мова стала жертвою лінгвоциду, а українське суспільство зазнало тотального зросійщення. Застосування російської мови в повсякденному житті було дозволено без обмежень, в офіційному житті – обов’язковим, тоді як української

мови – максимально обмежено. Водночас особливо від 1930-х років українську мову комуністична влада навмисно штучно наближувала до російської не лише за лексикою, а й фонетикою, граматику, синтаксисом, що зумовило її істотне спотворення. На момент розпаду СРСР у всіх сферах суспільного життя як мова спілкування панувала російська мова. Політику зросійщення було спрямовано на асиміляцію та пригнічення національної ідентичності українців та інших народностей, кінцевим результатом чого мало бути постання радянського народу як „нової історичної соціальної і інтернаціональної спільності людей, що інтегрує в монолітну соціалістичну єдність усіх класів і соціальних груп, усіх націй та народностей СРСР“ (Українська радянська енциклопедія. – Т. 9. – К., 1983. – С. 260). У сфері освіти особлива увага надавалася оволодінню російською мовою та формуванню шкіл, у яких єдиною мовою навчання була російська, тобто фактично було створено сегрегаційну систему освіти. Конституційний Суд України зазначає, що сегрегаційний характер був властивий системі освіти також і в тих випадках, коли єдиною мовою навчання була інша, ніж російська, мова національної меншини. Унаслідок усього цього сформувалася асиметрія мовних знань. Навіть після проголошення незалежності України в 1991 році й до ухвалення Конституції України 1996 року за чинним на той час конституційним правопорядком (стаття 73 Конституції України 1978 року зі змінами) поряд із українською мовою дозволялося використовувати російську мову (як і будь-яку іншу національну мову) „в роботі державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших національностей“. Не втрачаючи свого панівного становища в суспільстві упродовж тривалого подальшого періоду, російська мова здобула законодавчо той самий рівень захисту, що й державна, тоді як на конституційному рівні регулювання вимагається верховенство української мови як єдиної державної. Лише з ухваленням Конституції України 1996 року російська мова втратила той офіційний статус, який вона мала за радянського часу та в пострадянський період до 28 червня 1996 року, і набула юридичного статусу мови національної

меншини. Сегрегаційний характер був властивий системі освіти й у тих випадках, коли єдиною мовою навчання була інша, ніж російська, мова національної меншини, допоки Верховна Рада України не ухвалила 5 вересня 2017 року Закон № 2145–VIII. До ухвалення Закону № 2145–VIII освітня модель навчання дітей з національних меншин у закладах дошкільної, початкової та загальної середньої освіти забезпечувала навчання виключно їх рідною мовою, а державна мова вивчалась як окремий предмет, наслідками чого стали: низький рівень розуміння державної мови та володіння нею; використання російської мови, а не державної, як засобу міжетнічного спілкування; утворення спільнот (громад), ізольованих від участі в загальносуспільному житті та демократичному процесі. Конституційний Суд України уже перевіряв Закон № 2145–VIII на предмет відповідності Конституції України і визнав його таким, що відповідає Конституції України (Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 10-р/2019). Конституційний Суд України вважає, що будь-яка форма повернення до системи освіти, що має сегрегаційний характер, є недопустимою.

13.7. Теперішній стан української мови та її застосування в низці комунікативних ситуацій публічної сфери суспільного життя фактично все ще не відповідає юридичному статусу державної мови. Поширеним явищем є лінгвальне самообмеження населення, яке послуговується лише російською або іншою мовою національної меншини і не прагне оволодівати українською мовою. Незнання державної мови громадянами України не можна сприймати як норму з огляду на те, що українська мова набула конституційного статусу державної ще 27 жовтня 1989 року, коли Верховна Рада Української РСР ухвалила Закон Української РСР „Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР“ № 8303–XI. Період часу понад тридцять років є більш ніж достатнім для оволодіння державною мовою.

На сьогодні російська мова в Україні внаслідок свого панування упродовж кількох століть залишається найуживанішою мовою національних меншин.

Немає підстав вважати російську мову zagrożеною. Обсяг реального використання російської мови в Україні за багатьма показниками є рівним або вищим від обсягів використання державної мови, що може зумовити витіснення української мови на функційну периферію. На рівні державної політики, що її законодавець визначив Законом, можливості реалізації мовних прав росіянами як національною меншиною ніяк не обмежено, зміст та обсяг таких прав не звужено. У світлі принципу рівноправності й недискримінації (стаття 24 Конституції України) більш сприятливе ставлення до російської мови означало б створення для цієї мови привілеїв порівняно з іншими мовами національних меншин.

13.8. Конституційний Суд України бере до уваги як об'єктивну обставину й те, що „Російська Федерація як держава-агресор – джерело довгострокових системних загроз національній безпеці України“ (пункт 39 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року „Про Стратегію національної безпеки України“» від 14 вересня 2020 року № 392/2020). Влада Російської Федерації використовує російську мову як один із інструментів геополітичної експансії, унаслідок чого створено загрозу загострення міжетнічних стосунків. Мовне питання від початку постання України як незалежної держави є одним із головних у веденні Російською Федерацією гібридної війни проти України. Трагічні наслідки таких дій з боку Російської Федерації для нашої держави виявилися в збройній агресії проти України, коли Російська Федерація здійснила окупацію частини території України – Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також в Донецькій та Луганській областях з утратою Україною на цій частині території свого суверенітету. Так, зокрема, Голова Конституційного Суду Російської Федерації юридично обґрунтовував розпочату Російською Федерацією 20 лютого 2014 року окупацію Автономної Республіки Крим тим, що Верховна Рада України 23 лютого 2014 року ніби уневажила Закон України „Про засади

державної мовної політики“ від 3 липня 2012 року № 5029–VI зі змінами (далі – Закон № 5029–VI), стверджуючи, зокрема, що, «коли Верховна Рада скасувала закон про регіональні мови, тобто позбавила майже 2 мільйони мешканців Криму права офіційно використовувати рідну мову, російськомовна більшість мешканців півострова була глибоко ображена й обурена. <...> Дуже занепокоїлася й Росія <...> щодо переважної російськомовної більшості кримчан, у якої з Росією давні й широкі родинні зв'язки. <...> У зв'язку з цим Росія не могла не згадати <...> про новий, засадничий принцип міжнародного права, якого ще не введено офіційно до Статуту ООН, але який є загальноновизнаним і вже широко застосовується. А саме – про принцип „обов'язок захищати“, який вимагає, щоб міжнародна спільнота безпосередньо захистила громадян країни, котра грубо порушує засадничі права власних громадян, включно з правом на життя й безпеку, та не хоче або не може припинити такі порушення. <...> Тобто Росія стосовно Криму лише поспіхом виправляла <...> грубі порушення новою київською владою ключових прав і свобод власних громадян <...>. При цьому Росія [ввела] в Крим додатковий військовий контингент <...>» (В. Зорькин. Право и только право: О вопиющих правонарушениях, которые упорно не замечают // „Российская газета“, 2015 р., 23 березня). Проте факт, що юридично встановленою й офіційно визнаною датою початку збройної агресії Російської Федерації проти України є 20 лютого 2014 року, а Верховна Рада України кількома днями пізніше – 23 лютого 2014 року – ухвалила Закон України «Про визнання таким, що втратив чинність Закон України „Про засади державної мовної політики“» (Закон № 5029–VI), який не було підписано в порядку, встановленому статтею 94 Конституції України, є неспростовним доказом того, що Російська Федерація використовує російську мову як один із інструментів своєї геополітичної експансії. Посадовці держави-агресора виправдовують окупацію Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та частин Донецької і Луганської областей України нібито скасуванням Верховною Радою України 23 лютого 2014 року Закону № 5029–VI. Однак насправді Закон № 5029–VI після окупації частини української території Російською Федерацією був чинним ще

чотири роки і Конституційний Суд України визнав його неконституційним лише у 2018 році (Рішення Конституційного Суду України від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018).

До того ж 5 березня 2020 року Державна Дума Федеральних Зборів Російської Федерації ухвалила, 11 березня 2020 року Рада Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації схвалила, а 18 березня 2020 року Президент Російської Федерації підписав та оприлюднив Федеральний закон, який уможливорює визнання (за спрощеною процедурою) „громадян України, що вільно володіють російською мовою <...> носіями російської мови“ [стаття 33.1 Федерального закона „О гражданстве Российской Федерации“ от 31 мая 2002 года № 62-ФЗ (Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, № 22, ст. 2031)]. Державна Дума Федеральних Зборів Російської Федерації 17 квітня 2020 року ухвалила, Рада Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації схвалила, а 24 квітня 2020 року Президент Російської Федерації підписав та оприлюднив подальші зміни в цій ділянці, спростивши режим набуття громадянства Російської Федерації, зокрема, громадянами України: для них скасовано вимогу неодмінного проживання в Росії впродовж 5 років [Федеральный закон «О внесении изменений в Федеральный закон „О гражданстве Российской Федерации“ в части упрощения процедуры приема в гражданство Российской Федерации иностранных граждан и лиц без гражданства» от 24 апреля 2020 года № 134-ФЗ (Собрание законодательства Российской Федерации, 2020, № 17, ст. 2712)]. Президент Російської Федерації того ж дня видав указ, дію якого поширено виключно на громадян України, установивши, що „особи, які постійно проживають на територіях окремих районів Донецької і Луганської областей, мають право звернутися із заявами про прийняття в громадянство Російської Федерації за спрощеним порядком“ (Указ Президента Российской Федерации „Об определении в гуманитарных целях категорий лиц, имеющих право обратиться с заявлениями о приеме в гражданство Российской Федерации в упрощенном порядке“ от 24 апреля 2019 года № 183). Конституційний Суд України вважає, що наведене російське

законодавче регулювання є завуальованим втручанням у внутрішні справи України. У такий спосіб здійснюється інструменталізація політичного конструкту „російськомовне населення“ України з метою перетворення його на геополітичну зброю та знаряддя відновлення імперії, реалізація чого становить небезпеку для української державності.

Розглядаючи використання Російською Федерацією російської мови як одного із інструментів геополітичної експансії, Конституційний Суд України розглядає цю обставину як підставу вважати диференційований підхід законодавця до застосування мов національних меншин України об'єктивно та обґрунтовано виправданим, дійшовши висновку, що немає підстав для визнання Закону дискримінаційним у цій площині.

13.9. Виходячи з об'єктивного стану, в якому натеper перебуває Україна у зв'язку з військовою агресією з боку Російської Федерації й використанням нею „мовного питання“ як одного з інструментів своєї геополітичної експансії, Конституційний Суд України наголошує, що загроза українській мові рівносильно є загрозою національній безпеці України. Тому неділимість інформаційного простору, що впливає зі статусу української мови як державної, зумовлює недозволеність установлення обсягу (мінімального або максимального) мовлення державною мовою для телерадіоорганізацій загальнонаціонального мовлення. Обсяг мовлення може бути встановлено законом лише стосовно мовлення відповідною мовою національної меншини у належній пропорції, а також залежно від територіальної категорії мовлення й територіальної категорії каналу мовлення або багатоканальної мережі та з обов'язковою позначкою, що мовлення здійснюється відповідно до потреби тієї чи тієї національної меншини. Застосування мов національних меншин загалом, а надто в інформаційному просторі, потребує чіткої законодавчої демаркації обсягу й обширу застосування.

13.10. Мета державної мовної політики – захистити державну мову як важливий і дієвий інструмент забезпечення єдності держави та її національної безпеки. Захист державної мови є легітимною метою, для досягнення якої використовуються засоби, що є найбільш раціональними для конкретної ситуації. Як зазначила Венеційська Комісія, „захист державної мови має винятково важливе значення для нової держави, в якій <...> мовні меншини становлять високий відсоток громадян у складі населення. Підтримка державної мови забезпечує становлення ідентичності спільноти [конкретної] держави й, окрім того, гарантує взаємокомунікацію між групами, як складовими частинами населення, та всередині них. Можливість для громадян користуватися офіційною мовою по всій країні може бути запорукою уникнення того, що їх [може бути] дискриміновано в реалізації ними своїх засадничих (фундаментальних) прав у тих місцевостях, де особи, що належать до національних меншин, становлять більшість“ [Висновок щодо Акта про державну мову Словацької Республіки, ухвалений на 84-му пленарному засіданні 15–16 жовтня 2010 року CDL-AD(2010)035, § 42]. Така ситуація характерна для України, де в окремих місцевостях українці як особи, що належать до загальнонаціональної більшості, за фактом кількісно є в меншості, тобто є меншиною в меншині, а отже, потребують особливого режиму захисту, зокрема щодо своїх мовних прав, чому сприяє Закон.

13.11. Конституційний Суд України вважає, що Закон є юридичним інструментом подолання наслідків тривалого перебування різних частин України в складі інших держав та загального зросійщення України, а також позбавленою дискримінаційного характеру належною юридичною основою для запровадження інституційних механізмів, що забезпечуватимуть функціонування української мови як державної з можливістю вживати державою заходів підтримчої дії (*affirmative action*) на користь української мови, не перешкоджаючи розвитку, використанню й захистові мов національних меншин України.

Усе викладене вище Конституційний Суд України розглядає як об'єктивне й обґрунтоване виправдання застосованого законодавцем унормування диференційованого підходу щодо мов національних меншин, які не є офіційними мовами Європейського Союзу, та мов національних меншин, що такими є. Зазначений диференційований підхід відповідає „легітимній меті“ як засобу держави, застосованому в інтересах її національної безпеки, територіальної цілісності та єдності українського суспільства. Наявному підходові властиві „виправдані відносини домірності між застосованими засобами та метою, що її бажано досягти“. Він не порушує належного балансу між захистом державної мови та мовних прав осіб, що належать до національних меншин. Із врахуванням того, що той простір обдумування, який належить державі в питанні визначення власної моделі реалізації права національних меншин на збереження своєї національної ідентичності, є широким (як це впливає з практики тлумачення Європейським судом із прав людини статті 14 Конвенції), Конституційний Суд України не вбачає порушення законодавцем принципу недискримінації.

14. Здійснивши перевірку на предмет додержання установленої Конституцією України процедури розгляду та ухвалення Закону, Конституційний Суд України, спираючись на свої попередні юридичні позиції, зазначає, що неконституційним у контексті припису частини першої статті 152 Конституції України може бути визнано той нормативний акт, стосовно якого було порушено процесуальні (процедурні) вимоги, що їх установлено безпосередньо Конституцією України, а не іншими актами права (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000; абзац п'ятий пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 25 січня 2001 року № 1-уп/2001; абзац перший пункту 3 мотивувальної частини Ухвали від 14 липня 2011 року № 35-у/2011; абзац третій пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 27 грудня 2011 року № 65-у/2011; абзац перший підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 17 вересня 2015 року

№ 41-у/2015; абзац перший підпункту 2.1.2 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 6 липня 2017 року № 12-у/2017; абзац другий пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 16 липня 2019 року № 10-р/2019). На цій підставі Конституційний Суд України залишає без розгляду конституційне подання в тій його частині, що обґрунтована з посиланням на приписи Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України „Про Регламент Верховної Ради України“ від 10 лютого 2010 року № 1861–VI зі змінами (зокрема: статей 27, 28; частин третьої, п'ятої, шостої статті 48; частин першої, другої статті 55; статті 78; частин першої, другої статті 119; частин першої, другої статті 120; частин першої, другої, п'ятої, шостої статті 121; частини першої статті 122; частин першої, четвертої статті 123) та Закону України „Про комітети Верховної Ради України“ від 4 квітня 1995 року № 116/95–ВР зі змінами (зокрема: статей 42, 49; частини першої статті 43; статті 51).

Стосовно того, що Закон, на думку авторів клопотання, „ухвалено з порушенням конституційної процедури розгляду та ухвалення законів“ через недодержання законодавцем приписів частини другої статті 6, частини другої статті 19, частин другої, третьої статті 84, частини третьої статті 88, частини першої статті 93 Конституції України, Конституційний Суд України нагадує про раніше висловлену юридичну позицію, відповідно до якої приписи статті 6, частини другої статті 19, частини третьої статті 88 Конституції України кваліфіковано як такі, що „не регламентують процедурних вимог щодо розгляду та ухвалення“ законів, посилання на них не може вважатися юридичним обґрунтуванням твердження щодо порушення конституційної процедури розгляду та ухвалення оспорюваного закону, оскільки вони „не регулюють конституційної процедури розгляду та ухвалення законів“ (абзаци другий, третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 17 вересня 2015 року № 41-у/2015). На цій підставі Конституційний Суд України не вбачає потреби досліджувати питання додержання законодавцем приписів статті 6,

частини другої статті 19, частини третьої статті 88 Конституції України в контексті припису частини першої її статті 152.

Конституційний Суд України не виявив порушення права законодавчої ініціативи народних депутатів України під час розгляду Закону на пленарних засіданнях Верховної Ради України та його ухвалення, а тому не вбачає порушення статті 93 Конституції України.

Стосовно питання щодо порушення встановленого приписом частини третьої статті 84 Конституції України імперативу особистого голосування народним депутатом України на пленарних засіданнях парламенту Конституційний Суд України наголошує на тому, що особисте голосування народного депутата України означає його безпосередню участь у голосуванні на підставі того, що право голосу належить єдино цьому народному депутатові України, а розпоряджатися таким правом так, що втрачається його виключний (стосовно єдино цього народного депутата України) характер і нівелюється сама природа представницького мандата, заборонено. Як зазначив Конституційний Суд України, процедура ухвалення проектів законів відповідно до порядку, встановленого приписами частин другої, третьої статті 84 Конституції України, „безпосередньо пов’язана з обов’язком народних депутатів України особисто брати участь у голосуванні“ (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018). Досліджуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України встановив, що під час ухвалення Закону в другому читанні та в цілому на тридцять четвертому пленарному засіданні Верховної Ради України 25 квітня 2019 року визначену приписом частини третьої статті 84 Конституції України вимогу щодо особистого голосування народним депутатом України не було дотримано – присутні на засіданні народні депутати України застосували картки для голосування відсутніх народних депутатів України. Щодо цього питання Конституційний Суд України бере до уваги дані, наведені в конституційному поданні та в доданих до нього матеріалах, а саме: загальне число народних депутатів України, хто за результатами голосування підтримав проект

Закону – 278; п'ять народних депутатів України „перебували на лікарняному“; два народних депутати України перебували у відрадженому. Конституційний Суд України уже розглядав питання юридичних наслідків порушення конституційної вимоги щодо особистого голосування народним депутатом України, ґрунтуючи висновок про неконституційність оспорюваного нормативного акта (зокрема, закону) на тому, що порушення припису частини третьої статті 84 Конституції України є рівносильним порушенню припису частини першої статті 152 Конституції України в аспекті конституційної процедури ухвалення нормативного акта за істотності впливу порушення на остаточний результат його ухвалення (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018; абзац другий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018). Відповідно до означеної юридичної позиції Конституційного Суду України будь-яке комбінування наведених у конституційному поданні числових даних стосовно реєстрації та голосування народних депутатів України на пленарному засіданні Верховної Ради України при ухваленні Закону вказує на те, що факти порушення вимоги щодо їх особистого голосування, що її висунуто приписом частини третьої статті 84 Конституції України, попри саму їх наявність, не мали істотного впливу на досягнення остаточного результату – ухвалення акта відповідно до припису статті 91 Конституції України, для чого потрібна проста більшість голосів народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

15. Обстоюючи свою позицію, суб'єкт права на конституційне подання посилається, зокрема, на Європейську мовну хартію, ратифіковану Законом України від 15 травня 2003 року № 802–IV. Конституційний Суд України зазначає, що Закон не є і не може бути інструментом її імплементації. Закон і Хартія, як свідчать їх назви та зміст, мають зовсім різні предмети регулювання.

Тому порушення питання про відповідність чи невідповідність Закону приписам Хартії є штучним та юридично некоректним.

Утім під час конституційного провадження за цим конституційним поданням виявлено наявність двох варіантів офіційного перекладу українською мовою тексту Хартії та підтверджено практичне застосування кожного з них у той чи той історичний період. Отже, Хартію Верховна Рада України ратифікувала за назвою „Європейська хартія регіональних мов або мов меншин“, її офіційний текст перекладу українською мовою побудовано саме на термінології, що її застосовано в назві документа. Таку саму назву та, відповідно, похідну від неї термінологію має той варіант офіційного перекладу українською, що натепер міститься на офіційному вебпорталі Верховної Ради України.

З огляду на об'єктивні чинники значущої юридичної ваги Міністерство закордонних справ України в установленому законом порядку змінило текст офіційного перекладу Хартії: 29 серпня 2006 року її назву було легалізовано українською як „Європейська хартія регіональних або міноритарних мов“ з відповідними термінологічними змінами по всьому тексту документа. Відтоді саме цей варіант офіційного перекладу Хартії містився на офіційному вебпорталі Верховної Ради України, зокрема і на час ухвалення парламентом Закону № 5029–VI (визнано таким, що не відповідає Конституції України, згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018).

Засадничою проблемою, спричиненою наявністю двох варіантів офіційного перекладу українською мовою тексту Хартії, є те, що залежно від застосовуваного в назві українського тексту ключового поняття – „регіональні мови або мови меншин“ чи „регіональні або міноритарні мови“ – автоматично змінюються об'єкт і цілі Хартії як міжнародного договору. Аналіз автентичних текстів Хартії, укладеної англійською та французькою мовами, дає підстави для висновку про те, що базовий термін „*regional or minority languages*“ (англ.) або „*langues régionales ou minoritaires*“ (фр.) було перекладено неправильно

українською мовою як „регіональні мови або мови меншин“. У базовому терміні автентичних текстів слово „minority“ (англ.) або „minoritaries“ (фр.) не має значення „національні меншини“; цей термін вказує на „чисельну меншість“, його вжито на означення меншого числа людей, що розмовляють тією чи тією мовою, а не на означення етнічної одиниці, тобто йдеться не про права певної національної меншини, а про мову, носієм якої є та чи та група населення.

Істотним недоліком аналізованої ситуації, спричиненим фактичною наявністю двох варіантів офіційного перекладу Хартії українською мовою, є невідповідність вимогам як статті 8 Конституції України в аспекті юридичної визначеності застосовного права, так і статті 9 Конституції України в аспекті належного виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань за Хартією. Цим створено простір і умови для політичного маніпулювання, спрямованого на підрив статусу української мови як державної.

Конституційний Суд України *inter alia* встановив, що питання перегляду ратифікаційної грамоти України щодо Хартії не розв'язано через наявність двох варіантів офіційного перекладу українською мовою тексту Хартії. Тому Конституційний Суд України вважає, що відповідні органи державної влади, зокрема Міністерство закордонних справ України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, згідно з наданими їм повноваженнями й компетенцією мають установити однозначність у питанні офіційного перекладу Хартії українською мовою, а також учинити інші дії, що їх потребує належне виконання Україною зобов'язань, узятих за Хартією як міжнародним договором, оскільки наявна юридична невпорядкованість цих питань підриває дієвість приписів статей 8, 9, 10, 11 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), Закон України „Про забезпечення функціонування української мови як державної“ від 25 квітня 2019 року № 2704–VIII зі змінами.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов’язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ